

WALTHER VON DER VOGELWEIDE

Az emberek közt olyan finoman

BI DEN LIUTEN NIEMAN HAT

Az emberek közt olyan finoman
senki sem próbál örömhöz jutni mint én
ha a gyötrő vágy megrohan
jókedvet színlelek vigasztalom magamat őszintén
de gyakran magamat is félrevezettem
ha a világnak örömet füllentettem
mégis azt mondom jól tettem port hintvén.

Sajnos le kell mondanom
sok örömről amit régen átéltem
de a lemondás miatt fájdalom
ha már nem hiszem azt amit valaha véltem?
azt sem tudom mi a gyönyör
vágyról tudok amely gyötör
átkozott legyen a szenvedélyem!

Van aki azt hiszi ha lát
hogymindig jókedvű vagyok
pedig áll jókedvem elébe gát
örömmre nekem akkor volna ok
ha a német nép ismét kitűnő
lenne és megvigasztalna aki megbántott az a nő
akkor örömmöm volna sok

A világot szolgáltam hosszan
és tovább is szolgálná lényem egésze
ha cserébe nem részesítene rosszban
és nem hinné azt hogy nem veszem észre
észreveszem abból az egy szokásból
hogy amit kívánok legfájóbb nekibuzdulásból
azt inkább tékozolja egy hülyére.

Nem tudom érte mitévő legyek
 ahogy manapság szokás az undorít
 ha a régi szokás szerint teszek
 az félek hátrányba szorít
 mi legyen? remélem a finom udvarlás
 a durva helyett ahogy udvarol más
 ennél a nőnél sikerrel virít.

L 116,33

Meglehetően nyílt és már-már tragikus beszéd a szexualitásról. Az idősödő férfi panaszát valahogy így lehetne mai fogalmainkkal visszaadni: ha a fiatalkorában tanult „finom” (hovelich) módon udvarol egy nőnek (például virágcsokrot visz neki, ahelyett, hogy rögtön megfogná a mellét), akkor a nő idejétmúltnak, ódivatúnak tekinti a viselkedését. Viszont a fiatal férfiak a „durva” udvarlással, a bunkósággal (ungefüege) könnyen érnek el sikereket. Az erős önirónia ellenére mindez inkább tragikusnak, mint komikusnak érződik, mert a költő ebben „a világ” (ma így mondanánk: a civil társadalom) hanyatlását észleli, ezt pedig ízléskritikával társítja. Ezenkívül van egy társadalomtól független, antropológiai jellegű panasz is, az, hogy a csökkenő vonzerővel párhuzamosan nem enyhül, inkább erősödik a testi vágyakozás. Mindezt teszi az őszinteség és a színlelés (a többiek érdekében színlelt jókedv) ellentétének ma is létező és fájó problémaköre.

Korábbi magyar fordításról nem tudok.

viaszstalom magamat, „troeste selben mich”: meglehet, hogy az önkielégítésről van szó.
a világ: tágabb értelemben a társadalom, szűkebb értelemben az udvari elit, Walther közön-
 sége a szerencsés időszakokban.
a német nép, „tiutsche liute”: ez lehet utalás a német közállapotokra, de lehet „a világ” szinonimája is. Utóbbi tartom valószínűnek, mert a következő sorban egy konkrét szerelmi kudarcról van szó.
hülye, „tore”: Walther (nyilván fiatal) vetélytársa.

Azzal hogy jókedvem van másnak nem ártok

ICH BIN ALS UNSCHEDELICHEN FRO

Azzal hogy jókedvem van másnak nem ártok
 ne sajnáljátok tőlem a szép életet
 szívem rejti az örömet mint zárt tok
 a kérkedőből a világnak mi haszna lehet?
 kérkedők és hazugok előtt bárhol hevernek
 a költészetemet letiltom

ne használják se titkon se nyíltan
ne legyen hogy rajtam ők nyernek.

Ha egy férfi kiválóságban vetekszik
másokkal örömmel hallom és továbbadom
sajnálom ha más velem nem így cselekszik
de túrni nem fogom
vannak a gonosz nyelvelők
akik miatt rossz hírű lesz sok női szépség
tőlem távol áll az ilyen szemétség
őket kerüljétek ti drága nők.

Akad aki szomorú bár jó dolga van
nekem meg mindig jó a kedvem
pedig nem élek boldogan
vajon rossz nekem ez? nem!
az öröm ahányszor voltam tanúja
mindig is átcsapott bánatba
ha ilyen gondolatom nem támadna
nem tudnám mi a szív baja bújja.

Ha gondolataimba horgadok
és valakire rájön a fecsegnék
hagyom beszéljen én csak hallgatok
mit akar? mást mit is tehetnék?
ha volna hozzá szemem és fülem
akkor figyelnék a beszédre
de mert egyik sem áll rendelkezésre
szavam nem lehet se igen se nem.

Még soha fél napom se telt
úgy hogy egész lett volna az öröm
ami örömöm valaha kelt
már az is túl van a látókörön
ami öröm van itt az semmivé válik
mint a virág amely fénylik sok színben
ezért van hogy a szívem
csalóka öröme többé nem vágyik.

L 41,13

Rezignált számvetés a szerelmi költészettel, az öröm egyszerre zajló színlelésével és titkolásával, továbbá a róla való lemondással. Olyasféle érzés is megjelenik a strófákban, amely a modern individuum magányára emlékeztet, noha nyilván nem azonos vele. Nem világos, hogy az első strófában említett „kérkedők és hazugok” (ruomaere unde lügenaere) kik lehetnek: vagy a konkurens fiatal költők, akik eltorzítva adják elő, esetleg plagizálják Walther strófáit, vagy pedig azok az udvaroncok, akik Waltherről (és a szép nőkről) rágalmakat terjesztenek.

Korábbi magyar fordításról nem tudok.

ami öröm van itt: az „itt” jelentheti az udvari társaságot, de általában a földi életet is.

Nem jó eszköz a pálca

NIEMAN KAN MIT GERTEN

Nem jó eszköz a pálca
 hatékony oktatásra
 ha jól halad a nevelés
 a szép szó több mint a verés
 a szép szó több mint a verés
 ha jól halad a nevelés
 hatékony oktatásra
 nem jó eszköz a pálca.

Szabály fiataloknak
 jó ha pofát befognak
 szád gonosz szót ki nem ereszt
 ha elébe tolsz egy reteszt
 ha elébe tolsz egy reteszt
 szád gonosz szót ki nem ereszt
 jó ha pofát befognak
 szabály fiataloknak.

Jól ügyelj a szemedre
 a látványt latra vetve
 jó szokásokra nézve
 rosszat ne vegyen észre

rosszat ne vegyen észre
jó szokásokra nézve
a látványt latra vetve
jól ügyelj a szemedre.

A füledre vigyázz jól
a bolond beszéd legázol
ha gonosz szót beeresztesz
neked is rossz híred lesz
 neked is rossz híred lesz
 ha gonosz szót beeresztesz
 a bolond beszéd legázol
 a füledre vigyázz jól.

Felügyeld ezt a hármat
ha szabadok bajod támad
a nyelved a szemed a füled
a jóra sokszor néma vak süket
 a jóra sokszor néma vak süket
 a nyelved a szemed a füled
 ha szabadok bajod támad
 felügyeld ezt a hármat.

L 87,1

Életszabályok sora, amelyet azonban a játékos palindrómia (a verssorok visszafelé futtatása) miatt nem különálló Spruchokként, hanem erős belső szerveződésű, egységes lírai költeményként olvasunk. Figyelemreméltó, hogy az érzék-triászt egy felnőtteknek szóló nevelési intelem vezeti be. Ez felerősíti a száj-, szem- és fül-toposz hatását.

A kéziratban fennmaradt egy hasonló felépítésű hatodik strófa is, amely szerint „senki sem lehet lovag sem harminc évig, sem egy napig, ha nincs nemes lelke, jó megjelenése és kellő vagyona”. Ez lezárásként tönkretenné a verset, megbontaná értelmi egységét, ezért mellőztem. A kutatók egy része egyébként ezt a hatodik strófát nem tartja Walther művének.

A vers korábbi magyar fordítását Keresztury Dezsőnek köszönhetjük.

Nem jó eszköz: Walther korában (és még sokáig, egészen a felvilágosodásig) kivételesnek számító vélekedés. Oktatásról-nevelésről szólva majdnem minden régi író a testi fenyítés hasznossága mellett érvel.

Tiszta nők jeles férfiak

IR REINIU WIP IR WERDEN MAN

Tiszta nők jeles férfiak
annak aki hozzátok beszél
jobban kellene az eddiginél
megbecsülés kedves szavak
 erre több okotok van mint régen
 ha kérdezitek megmondom miért
 költöttem verset legalább negyven éven
 keresztül szerelemről és közügyekről
ebben akkor még én is örömet leltem
ma már csak ti örülhettek neki
szerelmi lírám a ti kedveteket keresi
ti meg cserébe kényeztessetek engem.

Lehet hogy bottal bicegek
lehet hogy küzdök az elismerésért
amely fáradság már akkor elkísért
amikor még voltam félig gyerek
 mégis a legjobbak közé vetődöm
 én is épp elég jó vagyok magamnak
 ezért a törpék gyűlölnék velük nem törődöm
 a kiválóak annál inkább becsülnek
dicsóktól dicséret annyira jó
hogy másért nem is érdemes élni
sem mire sem akarom elcserélni
ha a vége is dicsérni való.

Te Világ tudom hogyan jutalmazol
visszaveszed amit kezded adott
mindenki csupaszon hagy téged ott
szégyelld magad ha szégyenbe hozol
 testemet lelkemet és ez nem kevés
 ezerszer is kockára tettem érted
 most már öreg vagyok tőled jön a kóklerkedés
 és kinevetsz ha ezért haragszom

csak ne vess rajtunk még egy darabig
 hamar eljön a Harag Napja
 amit elvettél tőlünk ő kapja
 téged megéget máglyán pedig.

Bárcsak a lelkem jó úton haladna
 sokszor e világban élőket
 boldoggá tettem férfiakat nőket
 bárcsak sokáig így maradna
 ha a test szerelmét dicsérem az a lelket sérti
 azt mondja hazudok örült vagyok
 az igaz szerelmet el nem múlónak érti
 annyira jó amennyire tartós
 „Te is hagyd ha elhagy a változó szerelem
 az örök szerelemnek hódolj
 az a vágy amely egyiket másikkal pótol
 nem friss hal nem jó élelem.”

Kiválasztottam egy szép színű képet
 és ó jaj milyen sokat szemléltem
 és hozzá milyen sokszor beszéltem
 már nem szól hozzám már nem látok benne szépet
 csodálatos bája benne már nem lakó
 hová lett nem tudom néma a képmás
 rózsa liliom színe most börtönfakó
 elvesztette illatát ragyogását
 benned én képmásom fogoly vagyok
 eressz el engedd hogy szétváljunk
 majd ismét örömmel egymásra találjunk
 ha beléd visszajuthatok.

L 66,21

A kései nagy versek egyike. Ha életrajzi tények tekintjük, hogy írásakor Walther legalább negyven éves pályára tekinthetett vissza, akkor az 1220-as évek végére datálhatjuk. Sok rejtély, semmi homály. Különös ambivalencia a költészethez és azon belül a saját költői munkássághoz való viszonyban. Walther, nem kevés cinizmussal, úgy próbál kedvet csinálni verseihez, hogy nyíltan bevallja mindjárt az elején: már nem leli örömét bennük. Régebbi szerelmi költészetét, amelyben sok az erotika, úgy tagadja meg, hogy közben büszke is rá. Testi állapotának és társadalmi esélyeinek romlását önérzetesen vagy inkább sértett méltósággal teszi a helyére, nem úgy, mint a *Szólt egy tudós öreg* kezdetű költeményben, amelyből már a közvetlen halálfélelem szól.

Az utolsó strófa képmás-motívumának több lehetséges értelmezése van. Walther gondolhatott egy régi szerelmére, aki vele együtt megöregedett, és elveszítette szépségét. (Egy szép nőre a mai németben is azt mondják, hogy „bildschön”.) Gondolhatott a Világ vagy a Szerelem allegóriájára, össze is olvaszthatta a kettőt. És eszébe juthatott olyasféle neoplatonikus elképzelés is, amilyen hatszáz évvel később az idős Goethét foglalkoztatta a *Faust* legvégének írásakor: az emberről a halál után leszakadnak, letisztulnak a személyiségvonások, amelyek „képmássá” teszik, illetve az élet során foglyul ejtik önmaga képmásában, és megmarad a szintizta célhordozó, amelyet léleknek is nevezhetünk. Aztán, ha ezt az értelmezést fogadjuk el, a feltámadáskor visszajut a beszélő Én az elhagyott képmásba.

A vers első két strófáját Rába György lefordította, a többi három strófa eddig tudtommal nem volt magyarra fordítva.

megbecsülés kedves szavak, „ere und minneclicher gruo”: az egyik a fellépti díj, amelyet a költő a férfiaktól vár el, a másik a szerelmi vágy viszonzása a nők részéről. Az öregedő Walther tudja, hogy az utóbbira nem sok esélye van.

szerelemről és közügyekről, „von minnen und als iemen sol”, azaz 'szerelemről és hogy kinek-kinek miként kell'. A lírai költeményekről és az egystrófás Spruchokról van szó.

szerelmi líráim, „min Minnesang”: meghagyhattam volna az eredeti kifejezést, de a versbe-szédben túlságosan irodalmi műszónak érződik.

bot: vita zajlik róla, vajon vándorbotra, zarándokbotra, koldusbotra vagy az öregség jelére és kellékére gondolt-e Walther. A zarándoklat kivételével az összes motívum társítható a vershez.

Harag Napja, „jamertac”: feltűnő a párhuzam a Walther-kortárs Celanói Tamás közismert himnuszával.

nem friss hal, „niht visch unz an den grat”, azaz 'nem a gerincéig hal'. A régi német nyelvben élő szólás volt.

börtönfakó, „karker var”: Walther szóalkotása, amely nagy erőt ad a következő sorok fogság-metáforájának.